

İKİNCİ DİLİN MƏNİMSƏNİLMƏSİ VƏ ÖYRƏNİLMƏSİ PROSESLƏRİNƏ ANA DİLİN TƏSİRLƏRİ

m. Fəxriyyə Qənbərova
Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və
İdman Akademiyası
fakhriyya.ganbarova1993@gmail.com

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 1 oktyabr 2019

Dərc olunub: 5 noyabr 2019

© 2019 ADBTİA. Bütün hüquqlar qorunur.

Annotasiya: Məqalədə dilin mənimsənilməsi və öyrənilməsi prosesləri haqqında məlumat verilir və bu proseslər arasındakı fərqlər göstərilir. Bundan əlavə ana dilin ikinci dilin öyrənilməsi prosesinə təsirləri araşdırılır, yekunda həmin təsirləri və dil mənimsənilməsi zamanı yaranan problemləri aradan qaldırmağın həlli yolları təklif edilir.

Açar sözlər: dilin mənimsənilməsi, dilin öyrənilməsi, ana dili, dillərin tipologiyası

Dilin mənimsənilməsi və öyrənilməsi proseslərindən əksər vaxtlarda birlikdə bəhs edilsə də bunlar bir-birindən fəqli anlayışlardır. Dilin mənimsənilməsi şüuraltı baş verir. İnsanlar ana dillərini öyrənmirlər, hər bir uşaq ana dilini mənimsəyir. Uşaqlar ana dilini mənimsəyərkən onun qrammatik qaydaları, fonetikasını, leksikasını, semantikasını və s. haqqında heç bir məlumata malik olmurlar. Onlar eşitdikləri sözləri, ifadələri və cümlələri təkrarlamaqla ətraf aləmdə gördükləri predmetləri və hadisələri adlandırmağı bacarırlar.

Dilin mənimsənilməsi prosesi 5 mərhələyə ayrılır: (5.ss.61-62)

1. Pre-hasilat
2. İlkin hasilat
3. Nitqin meydana çıxması
4. Orta səviyyəli rəvanlıq
5. Yüksək səviyyəli rəvanlıq

Birinci mərhələ bəzən “sakit dövr” də adlandırılır. Bu mərhələdə dil öyrənənlər təxminən 500 sözdən ibarət lüğət bazası formalaşdırırlar, lakin onlar hələ danışmırlar.

İkinci mərhələdə dil öyrənənlər qısa ifadələrdən istifadə edərək danışmağa başlayırlar. Bu mərhələdə onların söz ehtiyatı təxminən 1000 sözdən ibarət olur və danışarkən bəzi səhvlərə yol verirlər.

Üçüncü mərhələ nitqin meydana gəlməsi mərhələsidir ki, bu mərhələdə dil öyrənənlərin lüğət bazasında təxminən 3000 söz olur və onlar sadə suallardan və ifadələrdən istifadə edərək ünsiyyət qura bilirlər.

Orta səviyyəli rəvanlıq mərhələsində dil öyrənənlərin lüğət bazasında təxminən 6000 söz olur və onlar daha mürəkkəb cümlələrdən istifadə edərək fikirlərini bildirməyə bilirlər.

Sonuncu mərhələdə dil öyrənən dildən yerli dil daşıyıcısına yaxın bir səviyyədə istifadə etmək bacarığına yiyələnir.

Təklif edilən mərhələləri eynisilə ana dilinin mənimsənilməsi prosesinə də aid edə bilərik. Belə ki, uşaq 0 –6 ay arasında “passiv dinləyici” olur, 6 – 12 ay arasında bir-iki söz deməyi bacarır, 1 –3 yaş arası uşaqlar sadə cümlələrdən istifadə edərək danışirlar, 3 – 5 yaş arasında deyilənləri tam anlayır və mürəkkəb cümlələr qura bilirlər, 5 – 7 yaş arasında isə onlar dildə tam kommunikativ səriştəyə yiyələnirlər.

Əgər ailədə iki dildən istifadə olunursa uşaqlarda hər iki dilin mənimsənilməsi eyni mərhələlərlə baş verir.

Dilinin öyrənilməsi prosesi mənimsəmədən fərqli olaraq şüurlu şəkildə baş verir. Belə ki, dili öyrənmək birbaşa təlimatların nəticəsində dil haqqında informasiya əldə etmək deməkdir. Əgər mənimsəmə dili öyrənməkdirsə, öyrənmə dil haqqında bilmək deməkdir. (2, 3)

Müasir metodika əsasən kommunikativ yanaşmaya əsaslandığı üçün deduktiv yanaşmadan istifadə edilir və dili öyrətməzdən əvvəl onu mənimsədə bilməyin daha məqsədyönlü olduğu fikri vurğulanır. Belə ki, hər hansı qrammatik struktur izah edilməzdən əvvəl o strukturun işləndiyi ifadələrə aid çalışmalar həll edilir. Həmin struktur tələbələrin nitqində, dinləmə, yazı və oxu tapşırıqlarında istifadə edilib şüuraltı

mənimsəndikdən sonra onlara bu strukturun izahı verilir. Beləliklə onlara əvvəlcə dil mənimsədilir və sonra dil öyrədilir.

Ana dilinin mənimsənməsi və öyrənməsi də eyni qaydada baş verir. Uşaq dil qaydalarından xəbərsiz olsa da dildə düzgün şəkildə kommunikasiya qura bilir. Yalnız müəyyən yaşdan sonra orta məktəbdə o, dildə işlətdiyi sözlərin hansı nitq hissələri olduqlarını, cümlədə hansı funksiyaları daşdıqlarından xəbərdar olur.

Eyni ilə bir ölkədə doğulan, lakin başqa ölkəyə köçən və orada yaşamağa başlayan insanlar həmin dilləri şüursuz halda mənimsəyirlər. Onlar həmin dillər haqqında məlumata sahib olmurlar, lakin dilin özünü mənimsəyirlər.

Məhz bu səbəbdən müasir metodika dili izah etmək yerinə, onu praktik istifadə etməyə istiqamətlənir. Dil müəllimləri dərslərdə informasiya mənbəyi olmaqdan çıxıb, dili daşıyıcısına çevrilirlər. Çünki, mənimsəmənin əsasında məhz dinləmə dayanır. Uşaqlar ana dillərini dinləyərək mənimsədikləri kimi xarici dili də dinləyərək mənimsəməyə nail olurlar.

Bir çox elmi ədəbiyyatlarda uşaq yaşlarda dilin daha yaxşı mənimsəndiyi göstərilmişdir. Çünki uşaqlar danışarkən dil haqqında fikirləşmirlər, onlar təbii şəkildə eşitdiklərini təkrarlayırlar. Lakin böyüklər öz ana dillərinin qaydalarını bildikləri üçün xarici dildə də müəyyən qaydalar, strukturlar axtarırlar. Bu onların səhsiz danışmaq istəklərindən irəli gəlsə də, onlarda şifahi nitqin ləngiməsinə səbəb olur. Danışarkən dil haqqında fikirləşmək yerinə fikri çatdırmaq kommunikasiyanın əsas məqsədi olmalıdır.

Ana dilini mənimsədikdən sonra ikinci bir dilin mənimsənməsində bəzən problemlər yaşanır. Bu xüsusən o vaxt baş verir ki, ana dili və ikinci dil bir-birindən çox fərqli olurlar.

İngilis və Azərbaycan dilləri də bir-birindən tamamilə fərqlənirlər. Bildiyimiz kimi “dillər tipoloji prinsipə əsasən amorf, aqqlütinativ, flektiv və inkorporlaşan dillərə bölünürlər. İngilis dili analitik dil quruluşuna malik olmaqla flektiv dil tipinə məxsusdur. Azərbaycan dili isə digər bir çox Türk dilləri

kimi aqqlütinativ dil tipinə aiddir”. (1.s.39) Bu fərq dilin mənimsənməsi və öyrənməsi prosesi zamanı tələbələr kommunikativ prosesə cəlb olunarkən özünü göstərir.

İlk növbədə fonetik sistemlərdəki fərqlər bəzi səslərin tələffüzünü çətinləşdirir. Məsələn, ingilis dilində burun sonor səsi “ŋ”, dilönü, dişarası samitlər “θ”, “ð” və “w” hərfinin dodaqlanan “v” şəklində tələffüzlərinin dilimizdə qarşılığı yoxdur. Bu da tələbələrin həmin səsləri Azərbaycan dilindəki səslərə uyğunlaşdırmağına səbəb olur. Onlar “ŋ” yerinə “n”, “θ”və “ð” əvəzinə “z”, “s”, “w” hərfinin dodaqlanan “v” şəklində tələffüzü yerinə adi “v” şəklində tələffüzdən istifadə edirlər.

Bundan əlavə onlar xarici dildə bəzən ana dilinin intonasiyadan istifadə edir, sözlərdə vurğunu ana dildə olduğu kimi son hecaya qoymağa meyl edirlər. Kiçik yaşlılarda bu problemlərə demək olar ki, rast gəlinmir. Buna səbəb onların eşitdiklərini məharətlə imitasiya edə bilmək bacarıqlarıdır.

Digər bir nüans göstərilən dillərdə cümlə strukturunun tamamilə fərqli olmasıdır. İngilis dilində bir qayda olaraq, təsdiq cümlələrdə mübtədadan sonra xəbər və sonra digər üzvlər işlənir. Lakin Azərbaycan dilində mübtədə əvvəldə işlənsə də xəbər adətən sonda gəlir. Müşahidələrimizə əsasən bu şifahi nitqdə çox özünü göstərməsə də cümlələri ana dilinə tərcümə edərkən bəzən çətinlik törədir. Çünki tələbə sözü dilimizin strukturundan istifadə edərək tərcümə edir, məna düzgün verilsə də ana dilində struktur düzgün olmur.

Məsələn “I saw him yesterday.” cümləsini “Mən gördüm onu dünən.” kimi tərcümə edirlər. Əlbəttə bu xarici dili anlamağa və danışmağa mane olmur, lakin ana dilin söz sırasına meyillik özünü göstərir.

İngilis dilində bəzi sözlərdə cins kateqoriyası mövcuddur. Adi halda tələbələr bu sözləri (actor-actress) lüğət kimi mənimsəyib yadda saxlayırlar, lakin üçüncü şəxsin təkində işlənen “he” (o, kişi cinsi), she (o, qadın cinsi) rəvan nitqdə bəzən bir-birinin əvəzinə istifadə olunur.

Oxşar təsirləri bəzən isimlərin

cəmlənməsində də müşahidə edirik. Azərbaycan dilində cəm halda adətən “lar²” şəkilçisindən istifadə edirik, ingilis dilində isə onu “es”, “s” suffiksləri əvəz edir. Lakin ingilis dilində bəzi sözlərin tək və cəm forması eyni qalır və yaxud bəzi isimlərin cəmi kökündən dəyişməklə yaranır. Məsələn, “fish”, “people” sözlərini götürə bilərik. Bir çox hallarda tələbələr cəm şəkilçisi istifadə edirlər və bu sözləri “fishes”, “peoples” kimi işlədirlər. Bu da qrammatik cəhətdən düzgün qəbul edilmir.

Ana dilinin ikinci dilin öyrənilməsi və mənimsənilməsi prosesinə müsbət və mənfi təsirləri həmin dillərin tədrisi zamanı pedaqoq tərəfindən mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır. Qarşılığı olmayan səsləri xüsusi intonasiya ilə tələffüz etmək, tələbələrlə təcrübə etmək və həmçinin yerli dil daşıyıcılarının nitqlərini dinləməklə düzgün tələffüzə nail olmaq mümkündür.

Müasir metodikada dilin praktik təcrübəsi sinifdə tələbələrin məqsəd dildə autentik materiallar dinləməsinə, oxu, yazı və danışmaq bacarıqlarının məşq etdirilməsinə xüsusi yer verilir. Tələbələr sinifdə həm dili mənimsəyir, həm də dil haqqında öyrənilir. Hal-hazırda ingilis dilinin qlobal əhəmiyyəti nəzərə alınaraq bu dilin tədrisinə dair kifayət qədər materiallar tapmaq və informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edərək dərsi daha maraqlı təşkil etmək mümkündür. Yalnız sinifdə deyil, tələbələr sinifdən sonra da dildən istifadə edə, dili dinləyə, bu dildə yazıya və oxuya bilərlər. Müəllimlərin üzərinə düşən əsas öhdəlik ilk növbədə düzgün istiqamət vermək və tələbələrə uyğun dil mühitini sinifdə ona verilmiş vaxt ərzində düzgün təşkil etməkdir. Belə olduqda, yüksək kommunikativ səriştəli tələbələrin yetişdirilməsi mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Yunusov D. Müqayisəli Tipologiya. Bakı – Mütərcim – 2012. 177s.
2. Krashen Stephen D. Second Language Acquisition and Second Language Learning. Prentice-Hall International, 1988. 150p.

3. Krashen Stephen D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Prentice-Hall International, 1987.202s.

4. Məmmədova G. English Grammar Rules and Exercises. Bakı – Mütərcim – 2007. 211s.

5. YANG Hong. On teaching strategies in second language acquisition. *Online Submission*, US-China Education Review v5 n1 p61-67 Jan 2008.

Интерференция родного языка в процессах изучения и освоения второго языка

у. Фахрия Ганбарова
Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта

Аннотация: В статье представлена информация о процессах изучения и освоения языка и показаны различия между этими процессами. Кроме этого, исследуется влияние родного языка на процесс изучения второго языка. В заключение предлагаются способы борьбы с помехами на родном языке и решения проблем с овладением вторым языком.

Ключевые слова: овладение языком, изучение языка, родной язык, типология языков

Interference of the native language in the processes of the second language acquisition and learning

t. Fakhriyya Ganbarova
Azerbaijan State Academy of Physical Culture and Sport

Annotation: The article presents information about the processes of language learning and acquisition and illustrates the differences between these processes. More

over the interference of mother tongue on the process of second language learning is investigated. In conclusion the ways of dealing with mother tongue interference and solutions of problems with the second language acquisition are suggested.

Key words: language acquisition, language learning, mother tongue, typology of languages

İNGİLİS DİLİNİN QRAMMATİKASININ TƏDRİSİNDƏ AUTENTİK MATERIALLARDAN İSTİFADƏ

müəllim Quliyeva Səmayə
Semayequliyeva99@gmail.com

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və
İdman Akademiyası

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 1 oktyabr 2019

Dərc olunub: 5 noyabr 2019

© 2019 ADBTİA. Bütün hüquqlar qorunur.

Annotasiya: İngilis dilində qrammatikanın tədrisində autentik materiallardan istifadə edilməsi məsələsi müasir metodikada aktualdır. Çünki biz qrammatikanın tədrisini və eyni zamanda xarici dildə ünsiyyəti zəruri hesab edirik. Hər iki məqsədə eyni zamanda nail olmaq autentik materiallardan istifadəni zəruri edir. Məqsədımız qrammatikanı daha maraqlı, interaktiv, müasir metodlarla tədris etmək, xarici dil fənninə qoyulan məqsədlərə daha praktik yolla nail olmaqdır. Məqalədə autentik materiallardan məqsədyönlü istifadə, tələbələrə real dil mühitinə sövq etmə ilə əlaqəli araşdırma nəticələri təqdim edilmişdir.

Açar sözlər: autentik materiallar, kommunikativ yanaşma, induktiv metod, deduktiv metod, real həyat situasiyaları

Giriş: Xarici dillərin tədrisi üçün tərtib olunmuş proqramlara diqqət yetirdikdə görürük ki, qrammatik materialın tədrisinə

xüsusi yer verilir. Şifahi nitq bacarıqlarının inkişafını da bir növ qrammatik səriştə ilə əlaqələndirən müəlliflər az deyil. Ümumilikdə götürüldükdə hər hansı bir dilin qrammatik quruluşuna yiyələnmədən həmin dildə səlislə danışmaq mümkünsüz olacaq. Bu daha çox onunla bağlıdır ki, tələbələr dili auditoriya mühitində, müəyyən zaman müddətində öyrənirlər. Onlar real dil mühitində yaşayırlar. Bu baxımdan qrammatik materialın mənimsədilməsi xarici dilin tədrisi prosesində önəmli hesab edilir.

Xarici dilin tədrisində qrammatikanın rolu məsələsi hər zaman dilçi və metodistlərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Belə ki, P.Ur, C.Harmer, C.Skrivener və digər metodistlər qrammatik biliyi xarici dildə uğurlu ünsiyyətin vacib elementi hesab edirdilər. [6, 79] Azərbaycan dilçisi Oruc Musayev isə qrammatikanı dilin onurğa sütunu adlandırmışdır.

Qrammatikanın tədrisində əsas məqsəd kommunikativ məqsədlərə nail olmaqdır. Qrammatik biliyə yiyələnən hər bir xarici dili öyrənən həmin dil üzrə dil daşıyıcıları ilə ünsiyyətdə daha səlislə olur və onların istifadə etdiyi qrammatik vahidləri asanlıqla başa düşür. Tələbələrə həm səlisləlik, həm də qrammatik dəqiqlik aşılanmalıdır. Qrammatika dilin mühüm aspektlərindən biridir. Tələbə xarici dildə danışılana başa düşmək və özünü düzgün ifadə edə bilmək üçün öyrənilən dilin qrammatik xüsusiyyətlərini mənimsəməlidir. Əlbəttə, tələbə cümlədə bütün sözləri bilməyə bilər. Lakin verilən cümlədə sözlər arasındakı əlaqəni görə bilməsə onu başa düşməkdə çətinlik çəkəcək. Qrammatika biliyi olmadan nitq mümkün olmayacaq. Biz öyrətməliyik ki, xarici dildə düzgün cümlə qurmağı, sözlərin işlənmə yerini öyrənmədən nitq prosesi mümkün ola bilməz. [2, 24]

Qrammatikanı dəqiq və uyğun işlətmək bacarığına yiyələnmək üçün tələbələr həm yazılı həm də şifahi ünsiyyət qurmaq vərdişlərinə yiyələnməlidirlər.

Qrammatikanı tədris edərkən biz əsasən dərslərdən istifadəyə üstünlük veririk. Əgər bu materiallar davamlı istifadə edilsə